

Veselá, Zdenka

Úsilí o jednotnou střední školu mezi dvěma světovými válkami

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. I, Řada pedagogicko-psychologická. 1973, vol. 22, iss. 18, pp. [123]-135

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/112658>

Access Date: 30. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

ZDENKA VESELÁ

ÚSILÍ O JEDNOTNOU STŘEDNÍ ŠKOLU MEZI DVĚMA SVĚTOVÝMI VÁLKAMI

Bezprostřední poválečné období bylo doprovázeno významným úsilím vytvořit moderní československou střední školu. Proto se po vyřešení počátečních naléhavých organizačních otázek do popředí zájmu dostává stále živý požadavek již z předchozích let, požadavek jednotné střední školy a nového obsahu vzdělání. Tento problém nebylo možno řešit izolovaně, a proto se začala připravovat celková reforma střední školy, která by reagovala soustavněji na všechny základní otázky.

Za první rozsáhlejší čin v tomto směru můžeme považovat ministerskou anketu, která byla uspořádána v roce 1919. Anketa byla koncipována značně rozsáhle. Dotazníky byly zaslány všem českým i německým středním školám, všem ministerstvům, redakcím časopisů, organizacím a spolům, jejichž činnost měla vztah ke školské problematice. Kromě toho byly dotazníky zasilány také jednotlivcům, kteří o to požádali. Předpokládaný cíl, který měla anketa splnit, vedl také k širokému výběru problémů. Celkem 227 otázek ankety si všimlo nejen obecnějších otázek, ale také mnoha dílčích otázek vnitřního života školy a otázek organizačních. Již počet otázek ukazuje na to, že anketa svou snahou zabrat co nejširší okruh problémů vedla v mnohých případech k povrchnosti. Dalším nedostatkem ankety byla formulace otázek i jejich výběr. Otázky obecnější povahy¹ vedly přímo k odpovědím typu ano — ne a byly ovlivňovány především subjektivními, jednostrannými poznatky jednotlivců nebo pracovním zaměřením. K těmto otázkám se také v anketě převážně soustředila pozornost. V roce 1922 knižně vydané Výsledky ankety o reformě střední školy nás o tom přesvědčují. Dozvíme se z nich převážně jen výsledky jakéhosi hlasování o té nebo oné otázce. K jakým názorům se většina účastníků ankety přikláněla není sice nezajímavé, ale pro vyjasnění obrysů budoucí jednotné střední školy málo podnětné.

Nemnoho nám řekne konstatování, že pro zachování všech dosavadních typů beze změny se vyslovila mizivá menšina. Vzhledem k tomu, jak živě byly již před anketou otázky středoškolské reformy,² se k takto jednoznač-

¹ Anketa o školské reformě, Střední škola 1929, str. 157.

² Již od roku 1917 se setkáváme s pokusy o vyjasnění všech základních otázek poválečné střední školy. Počátkem února 1917 byla zahájena o těchto otázkách diskuse v Národních listech, v druhé polovině tohoto roku zahájila pravidelnou činnost komise složená ze zástupců Ústředního spolku českých profesorů a spolku ředitelů středních škol, která se zabývala všemi živými otázkami středoškolské reformy. Už název této komise — Komitét pro reformu střední školy po válce — ukazoval, v jaké atmosféře byla práce zahájena.

ně položené otázce mohla kladně vyslovit jen mizivá menšina. O mnoho větší poznání nám nepřinese ani konstatování, že pro zachování všech nebo některých typů se vyslovila téměř šestina odpovědí. Důvody těchto shodných stanovisek, které bezesporu shodné nebyly, přesně nezjistíme. Převažovaly důvody praktické — dosažitelnost střední školy z bydliště studentů, dále vhodnost toho nebo onoho typu pro přípravu na studia vysokoškolská.

Již tato stručná ilustrace zřetelně ukazuje na to, že v této podobě anketa nemohla splnit své poslání. Byla příliš roztržštěna na celou řadu problémů i dílčích otázek vnitřního života školy. Vůbec si nepoložila otázky po smyslu reformy střední školy, o tom, jaké je její poslání, čím má přispět k přípravě svých absolventů pro život, a co tedy v této přípravě nutně musí být zahrnuto, jak a čím může připravovat na budoucí povolání nebo studia vysokoškolská, jaké diferencované možnosti vytvoří pro rozvoj schopností a talentů jednotlivců. Tak výsledky rozsáhle uspořádané ankety byly nevelké, a také její vliv na příští řešení středoškolské problematiky je téměř zanedbatelný. Její význam zůstal prakticky jen v podání obrazu o tom, jaké názory na reformu střední školy mezi dotazovanými převládaly. Je to tím větší škoda, že tak zůstal nevyužit zájem o veřejné věci, který byl právě v prvních poválečných letech značný.

Jestliže vlastní přínos ankety zdaleka nesplnil to, co splnit mohl a měl, není na druhé straně zanedbatelný její ohlas ve veřejnosti, který přispěl k dalšímu oživení otázek středoškolské reformy.

Nejspornější otázkou v probíhající diskusi o jednotné střední škole, k níž se v podobě společného základu přihlásila většina dotazovaných, byl problém výuky klasických jazyků na společném základě. Rozdíly v pojetí úlohy výuky klasických jazyků dokumentují dva návrhy na reformu střední školy, které byly po diskusích zpracovány do podoby učebního plánu a poznámek ke střední škole. Autorem jednoho návrhu byla Jednota českých matematiků a fyziků, autorem druhého klasičtí filologové. Oba návrhy byly uveřejněny ve Věstníku českých profesorů, ročník 1919, část pedagogická.³

I když v obou návrzích jde o formulaci základních myšlenek a návrh učebních plánů, je návrh Jednoty českých matematiků a fyziků zevrubnější a snaží se dokumentovat i důvody, které je k zastávaným stanoviskům vedou. Jsou to po učebním plánu následující poznámky k jednotlivostem, a zejména závěrečná část o tom, jakými úvahami byli navrhovatelé vedeni k vyslovení základních zásad. Podobná část v návrhu klasických filologů chybí.

Jednota českých matematiků a fyziků předložila k posouzení šestiletou střední školu se společným základem v prvních čtyřech ročnících. Mohli by do ní vstupovat všichni žáci bez zkoušky, kteří ukončili 5 tříd národní školy a dosáhli 11 let. Na tuto šestiletou střední školu, ukončenou bez maturity, pak měla navazovat roční vysokoškolská příprava. Podmínkou přijetí na přípravku mělo být složení přijímací zkoušky. Předpokládal se náročný výběr žáků a možnost intenzivní práce s nepříliš velkým počtem

³ Návrhy na reformu střední školy, Praha 1919.

žáků v jednotlivých směrech (10 žáků). V tom viděl návrh základní předpoklady úspěšné přípravy na vysokoškolská studia.

Návrh klasických filologů předpokládal střední školu osmitřídni, také se společným čtyřletým základem. Počítal s tradičním dělením na dva čtyřleté celky; na společném čtyřletém základě měl žák získat takový rozsah vědomostí, aby odtud mohl přestoupit i do škol odborných. Proti šestiletému celku oprávněně namítal, že prodloužit jím průpravu žáků pro školy odborné a zkracovat studium na školách odborných, by poškodilo odborné studium.

Další podstatné rozlišení mezi oběma návrhy bylo v rozdílných názorech na úlohu výuky klasických jazyků. Jednota českých matematiků a fyziků uváděla, že latina nenáleží na střední školu jako předmět všeobecné vzdělávací. Velký počet předmětů pro všeobecné vzdělání moderního člověka i pro jeho praktickou potřebu nevyhnutelných neumožňuje zařadit z časových důvodů latinu, jejíž význam také proti těmto předmětům ustupuje do pozadí. Její formálně vzdělávací stránku převezme výuka moderních jazyků a výuka jazyka mateřského. Čeština spolu s dějepisem má také převzít úkol zprostředkovat žákům dědictví antické kultury. Návrh dále konstatoval, že o řečtině platí totéž co o latině, „částečně ještě větší měrou“.

V návrhu učebního plánu pak bylo toto stanovisko konkrétně vyjádřeno tak, že latina nebyla na společném čtyřletém základě zařazena. V 5. a 6. třídě, u nichž bylo navrhováno dělení na dvě větve, měla jen jedna z nich povinnou latinu, druhá povinné kreslení. Jednoroční vysokoškolská příprava, dělená na tři větve (filologicko-historickou, přírodovědeckou a matematickou), měla povinnou latinu jen ve větvi přírodovědecké. S povinnou řečtinou návrh nepočítal vůbec.

Na rozdíl od tohoto návrhu klasičtí filologové počítali s povinnou výukou latiny již na společném základě ve 3. a 4. ročníku. Svůj návrh odůvodňovali takto: „K tomu požadavku vede jednak přesvědčení, že jazyky klasické jsou nad jiné vhodným prostředkem k vypěstování jazykového vědění a citu a tím i ke třibení rozumové bystrosti, dále, že latina již v tomto rozsahu poznaná vede k uvědomělejšímu chápání jazyka francouzského a konečně že poznatí základy jazyka latinského jest pro každého vzdělance potřeba praktická.“⁴ V návrhu učebního plánu, který pak měl větvení v V.—VIII. ročníku, bylo počítáno ve větvi gymnasiální s latinou a řečtinou, v reálné gymnasiální s latinou. Třetí větev — reálná — již od V. ročníku s výukou klasického jazyka nepočítala.

Podstatně rozdílná stanoviska pro zaměření střední školy, z nichž oba návrhy vycházely, se však výrazně neprojevila v učebním plánu čtyřletého společného základu. Návrh filologů počítal s poněkud vyšším počtem týdenních hodin, menším množstvím hodin pro přírodovědné předměty. Získané hodiny se měly věnovat především latině, dále samostatnému předmětu mravouce a občanské nauce a také povinnému zpěvu. U ostatních předmětů se počty hodin u obou návrhů velmi přibližovaly.

⁴ Ibidem, str. 7.

⁵ Čeněk, Jan: K reformě střední školy, Návrh učební osnovy jednotné střední školy v republice československé, Praha 1922.

Jaké názory v tomto období převládaly na ministerstvu školství, dokládá Návrh učebné osnovy jednotné střední školy⁵ zpracovaný profesorem Janem Čeňkem, který byl komisí MŠaNO označen za nejlepší z podaných návrhů na reformu střední školy.

V úvodní části autor podotýká, že nejde a nemůže jít o kompromisní řešení vzhledem k navrženým rámcovým osnovám (mezi nimi připomíná také stanoviska JČMF a KF), a proto správně poukazuje na skutečnost, že dosavadní diskuse byla převážně zaměřena k tomu, kolik ročníků má mít společný základ, kolik hodin ten nebo onen předmět, jaké větve mají mít ročníky vyšší, apod. Konstatuje, že podstatné je především vědomí, čeho se má středoškolská reforma týkat; co je v jejím dosavadním zaměření podstatné a co podružné pro naplnění jejího poslání.

Základní rysy návrhu profesora Čeňka vycházejí z všeobecně vzdělávacího charakteru střední školy. Pokládá za nesprávné klást hlavní důraz v práci střední školy na odbornou přípravu žáků na vysokoškolská studia. Z tohoto hlediska také varuje před předčasnou specializací a před zkracováním středoškolského studia charakteru všeobecně vzdělávacího na šest let. Chce naopak posílit tento všeobecně vzdělávací charakter tím, že do V.—VIII. ročníku bude do všech větví zařazena výuka filosofie spojená s etikou, dále dějiny umění výtvarných a hudby. V I. a II. ročníku počítá s povinnou výukou zpěvu.

Pokud se týká vnitřního dělení střední školy počítá Čeněk s tradičními dvěma čtyřletými stupni — nižším a vyšším. Nutnost tohoto dělení dokládá dospíváním žáků a z něho vyrůstající odlišné práce učitele. Nižší stupeň navrhuje organizovat jako společný základ s tímto posláním: „Ráz výuky společného základu je pouze obecně vzdělávací a účelem jejím je opatření bezpečného vzdělanostního podkladu a zejména výchovy žactva pro duševní práci se stálým zřetelem na žakovský věk a jejich chápavost.“⁶

Návrh profesora Čeňka tedy ve shodě s již uvedenými návrhy počítal rovněž se společným čtyřletým základem. Srovnáme-li učební plán jeho s plány JČMF a KF, najdeme v rozdělení hodin podstatný rozdíl pouze v tom, že latinu zařazuje již od prvního ročníku společného základu jako předmět všeobecně vzdělávací. V rozporu se zásadami, které uvádí k pojetí svého návrhu i k úloze češtiny, snižuje proti předchozím návrhům počet jejich vyučovacích hodin. Ostatní rozdíly v hodinách věnovaných jednotlivým předmětům jsou téměř zanedbatelné. Zvýšené nároky časové jsou ovšem řešeny kromě snížení počtu hodin češtiny dalším zvýšením počtu vyučovacích hodin až na 32 týdně.

Vyšší stupeň střední školy navrhoval Čeněk dělit na 3. Podle jeho údajů asi polovina absolventů střední školy odchází do povolání, převážně úřednických, čtvrtina pokračuje ve studiu na universitě, čtvrtina na technice. Tomu mají odpovídat větve. První z nich by poskytovala vzdělání humanistické s rozšířenou výukou jazyků; omezena by byla matematika, odpadlo by kreslení a rýsování. Výuka přírodovědných předmětů neměla být krácena vzhledem k jejich všeobecně vzdělávacímu významu a z hlediska potřeb přípravy budoucích lékařů. Druhá větev by počítala s rozšířenou výukou matematiky, deskriptivy a kreslení, s laboratorními praktiky

⁶ Ibidem, str. 13.

z fyziky a chemie a s výcvikem řemeslným. Obě tyto větve měly být čtyřleté. Třetí větev pak by byla pouze tříletá a sloužila by přípravě budoucích administrativních úředníků všech oborů. Většina předmětů byla časově omezena, zeměpis měl být rozšířen o podrobnější výklad obchodu a dopravy, zaváděn byl nový předmět „státověda a základy státního účetnictví“. Na tříletou výuku pak měly navázat speciální roční abiturientské kursy — již mimo rámec střední školy.

S maturitními zkouškami návrh nepočítal. Měly být nahrazeny přísnější a průběžnou klasifikací; prospěchově slabší žáci, kteří chtěli pokračovat ve studiu na vysoké škole, pak měli skládat přijímací odborné zkoušky přímo na nich — podle zvoleného studijního oboru.

Z uvedených základních rysů návrhu je zřejmé, že se pokouší řešit a sloučit v sobě posílení všeobecně vzdělávacího charakteru střední školy, základní přípravu pro příští studium vysokoškolské i zařazení administrativní a správní, které tehdy převažovalo.

Jestliže pročítáme časopisecké návrhy z let po první světové válce, výsledky ministerské ankety z roku 1919 a návrhy reformy z těchto let, z nichž nejvýznamnější jsou uvedeny, vidíme v nich přes různost přístupů i různost řešení jeden podstatný společný rys: převážná většina z nich hlasuje pro společný čtyřletý základ na nižším stupni střední školy, hlasuje tedy pro jednotnou nižší střední školu. Také navrhované učební plány tohoto základu — až na rozdílný vztah k latině — jsou toho dokladem. Tato skutečnost nejvíce poznamenala charakter dalších návrhů a posléze i úprav střední školy.⁷

Diskuse o středoškolské reformě pokračovala v letech následujících v poradním sboru, vytvořeném při ministerstvu školství. V roce 1923 pak bylo při ministerstvu zřízeno zvláštní reformní oddělení, jež mělo připravit rámcový návrh zákona pro realizaci reformy střední školy. Do čela tohoto reformního oddělení byl postaven ministerský rada Mašek, s jehož jménem je spjat Návrh na organizaci občanské a střední školy.⁸

Otištěný materiál v úvodu konstatoval, že jde o rámcový návrh, který chce především vyslovit zásady oprav, k nimž „připojuje se nezávazný návrh rozvrhu hodin jako vhodná pomůcka pro příléhavé posouzení vyznačeného cíle“. Na tento charakter návrhu nelze zapomínat, mají-li být posuzovány jeho přednosti i nedostatky.

Středoškolská reforma měla být součástí širší školské reformy. Předložené řešení počítalo s nižším tříletým stupněm školy střední; povinné vyučovací předměty měly být na tomto stupni shodné s předměty na školách měšťanských. Nově se na oba tyto typy škol zaváděl jazyk některé z národnostní republiky. Žáci škol měšťanských mohli na počátku školního roku přestupovat do nižší třídy střední školy bez přijímacích zkoušek. Pokud by měli v prvním klasifikačním období ve více než dvou předmětech nedostatečný prospěch, byli povinni vrátit se zpět.

Návrh vymezoval požadavky na absolventy nižší střední školy, kteří mohli na základě osvědčení pokračovat ve studiu na vyšším stupni. Žáci

⁷ Snahy o přiblížení jednotlivých typů středních škol vidíme v této době i jinde. Dokladem této snahy je výnos MŠaNO ze dne 6. 12. 1921 o úpravě maturitních zkoušek.

⁸ Věstník MŠaNO, 1923, sešit 4., str. 253n.

se slabším prospěchem, kteří toto doporučení nezískali, mohli se přihlásit k přijímacím zkouškám pokud chtěli ve studiích pokračovat. Stejně právo měli žáci, kteří úspěšně ukončili tříletou měšťanskou školu.

Vyšší stupeň střední školy počítal se čtyřmi ročníky. Děлил se na dva typy. Vedle společných předmětů, které v učebním plánu převažovaly, lišil se typ A především výukou dvou jazyků; typ B pak měl jeden jazyk a rozšířenou výuku deskriptivní geometrie a kreslení. Učivo vyššího stupně tvořilo uzavřený celek. Na obou typech pak návrh zaváděl výběrové předměty, z nichž si žák některý zvolil jako povinný. Šlo především o praktika z přírodopisu, fyziky a chemie a o kursy k rozšíření praktických znalostí jazykových.

Absolvováním vyššího stupně žák dokončil středoškolské vzdělání. Nezáskal však oprávnění ke studiu vysokoškolskému. K tomu připravovala další třída — pátá, dělená na pět základních směrů: klasický, moderních jazyků, přírodovědný, matematický, pedagogický. Vedle společných předmětů⁹ měl směr klasický především výuku latiny a řečtiny, směr moderních jazyků latinu a jeden jazyk živý nebo dva živé jazyky podle volby žáka. Pro směr přírodovědný byly navrhovány dvojice předmětů, a to přírodopis s chemií nebo fyzika s chemií, k nim pak základy vyšší matematiky. Směr matematický počítal s matematikou, deskriptivní geometrií, kreslením a fyzikou. Směr pedagogický předpokládal přípravu kandidátů učitelství na obecných školách. Ke střední škole, která měla pedagogický směr, se měla přidružovat cvičná škola obecná, na niž by žáci jako součást své přípravy konali povinné náslechy a první vyučovací pokusy. Po absolvování páté třídy mohli žáci pokračovat ve studiu na jednoroční pedagogické akademii, která jim měla poskytnout „pedagogicko-didaktické a teoreticko-praktické“ vzdělání a uzavřít jejich přípravu pro povolání učitelské na obecných školách.

Návrh zachovával i pro páté ročníky výběrové přednášky. Žák si mohl zvolit jeden předmět cizí skupiny jako předmět povinný. Dále přinášel podnětnou myšlenku rychlejšího postupu nadaných žáků v podobě možnosti poskytované pro vstup na vysoké školy: kromě absolventů pátých tříd mohou získat právo vstupu na vysokou školu ti, kdož s vyznamenáním ukončí třídu čtvrtou a k tomu složí zkoušku dospělosti.

Publikování návrhu rozvířilo širokou diskusi. U nemalé části příspěvků však spíše cítíme nevrlost, dotčené stavovské city a neschopnost alespoň se zamyslet nad přístupy, přinášejícími netradiční řešení. Návrhu bylo možno vytýkat nemálo nedostatků, ať už obecnější povahy (nepropracovanost, schematičnost), nebo zcela konkrétních.¹⁰ Jeho cena však byla především v tom, že se pokoušel hledat řešení některých závažných otázek, bez jejichž prozkoumání se vývoj střední školy obejít nemohl. Jestliže hledala většina opravných snah cestu ke společnému základu na nižším

⁹ Všeobecně povinné pro žáky všech směrů byly tyto předměty: filosofie — dějiny filosofie, etika, estetika, sociologie, dějiny lidské kultury — všeobecné a zvláštní dějiny umění, vyučovací jazyk a literatura světová, hygiena — se zřetelem ke stránce sociální a právní.

¹⁰ Jednou z častých výhrad byl např. nesouhlas s rozšířením počtu hodin na 35–36 týdně. Návrh chtěl tento problém řešit snížením délky vyučovací hodiny, která spolu s přestávkou trvala 50 minut.

stupni střední školy, aby rozhodování žáků mohlo být posunuto do vyšších tříd, pak nebylo možné v podstatě též problém obejít u vztahu školy střední a měšťanské. Vztah střední školy k přípravě učitelů, zařazení výběrových předmětů na vyšším stupni, možnost rychlejšího postupu nadaných žáků — všechny tyto netradiční myšlenky byly nesporně (nebo mohly být) pro naši střední školu velmi podnětné. Převážně negativní ohlas na předložený návrh však přispěl k tomu, že návrh jako celek zapadl.

Po neúspěchu předloženého rámcového návrhu byla vytvořena při poradním reformním sboru pracovní komise, která měla s přihlédnutím k připomínkám tento návrh znovu prozkoumat a připravit řešení, které by se stalo základem pro zákon o střední škole. Komise pod vedením universitního profesora Bydžovského zpracovala a koncem roku 1924 předala dokument, který ve své první části přímo formuluje paragrafy nového zákona o střední škole, v dalších částech pak podává stručný historický přehled vývoje střední školy v našich zemích, přehled reformních snah u nás i v zahraničí, zdůvodňuje potřeby reformy a podává soudobý přehled organizace středních škol. Poslední část je pak věnována výkladu jednotlivých ustanovení navrhovaného zákona.

Práce komise, která zákon připravila, byla vlastně posledním pokusem uchovat a zakotvit základní rysy nové střední školy, která se začala rýsovat v diskusích poválečných let. Přijetí zákona mělo ochránit novou republikánskou střední školu před libovůli měnicích se ministerských výnosů. Toto přesvědčení v řadách příznivců reformy převládalo, z něho vyrůstaly naděje vkládané do návrhu zákona.

V pojetí střední školy se zákon hlásil k jejímu všeobecně vzdělávacímu charakteru. Úvodní paragrafy i připojený výklad dotvrzují, že obecně vzdělání a zformování člověka je prvním a vlastním cílem střední školy, příprava pro školy vysoké cílem druhotným. Vlastní cíl výuky na střední škole není v souladu s tímto pojetím spatřován v množství jednotlivých poznatků; cílem je „jednak harmonické uspořádání vědomostí, jednak výcvik v přesném a samostatném myšlení“.¹¹ Tohoto obecně vzdělávacího cíle se dosahuje v prvních sedmi letech střední školy. Ve třídě osmé se doplňuje tento cíl s ohledem na studium na vysokých školách.

Základní (normální) typ střední školy má čtyřtřídní jednotný základ bez latiny, dvě větve ve třídách V.—VII. (gymnasiijní, reální) a tři oddělení ve třídě VIII. (duchovědné, přírodovědné, matematické).

Zákon připouštěl také neúplné střední školy se společným základem a jednou větví. Vedle tohoto základního typu mohly být zřizovány také zvláštní typy středních škol — klasický s výukou latiny od II. ročníku a řečtiny od ročníku V.; dále pak slovanský s prvním slovanským jazykem od třídy V., a s druhým od třídy VII.

Škola měšťanská měla být střední škole přiblížena připodobněním osnov. Se zavedením povinné výuky cizích jazyků se na měšťanské škole nepočítalo, jazyková výuka však zde mohla být šířeji zaváděna jako nepovinná. Další sblížení spočívalo v usnadnění přechodu ze školy měšťanské na školu střední. Z § 29 se dovídáme, že do všech nižších tříd střední školy mohou přestupovat žáci školy občanské, pokud prokáží vědomosti z příslušné třídy

¹¹ Návrh zákona na reformu střední školy, Praha 1925, str. 46.

občanské, schopnost pro studium na střední škole a složí s prospěchem předepsané rozdílové zkoušky. Změna dosavadního stavu, kdy se pro přestup na školu střední vyžadovala přijímací zkouška ze všech předmětů, by přestup velmi usnadnila a spolu s úpravami osnov značně nižší stupeň střední školy se školou občanskou sblížila.

Zákon nepočítal s řešením, které v té době bylo také navrhováno, aby byla zcela spojena škola občanská s nižší střední, a teprve po skončení povinné školní docházky aby došlo k rozlišení. Ve výkladu jednotlivých ustanovení zákon konstatoval, že je dosud předčasné říci, zda navrhované sblížení má směřovat ke splynutí obou typů škol. Dával však v úvahu, aby se tato možnost u nás prakticky vyzkoušela a aby se zhodnotily její výchovné a vzdělávací výsledky.

Pokud šlo o základní otázky vnitřního uspořádání reformované střední školy, byl nejvyšší počet povinných vyučovacích hodin v týdnu stanoven na 28 (bez hodin tělocviku). Při přechodu do vyšších tříd zákon připouštěl vyžadovat vyšší prospěch, než jaký stačil k prostému absolvování čtvrté třídy. Po absolvování sedmé třídy zaváděl závěrečnou zkoušku, která uzavírala všeobecné vzdělání a opravňovala ke vstupu do státní služby. Absolventi osmých tříd pak skládali zkoušku zralosti, která opravňovala ke vstupu na všechny vysoké školy.

Připravený návrh zákona nevyužil některých podnětných myšlenek předcházejícího Maškova návrhu. Šlo zejména o možnosti volitelných předmětů, o tzv. elektivní systém, který mohl otevřít cestu k větší individuální práci se žáky, a posléze přispět k rozvoji jejich nadání a talentů. Ustoupil také od myšlenky umožnit rychlejší studijní postup nadaných žáků, který byl v Maškově návrhu zakotven v tom, že student mohl vstoupit na vysokou školu již po VII. třídě střední školy. I když zákon také prakticky počítal s jednoroční vysokoškolskou přípravkou a všeobecně středoškolské vzdělání chtěl uzavírat již po sedmém ročníku, tuto možnost nepřipouštěl. Ve svém celku však připravený návrh zákona reagoval na základní myšlenky, které úsilí o reformu střední školy přineslo, a pokoušel se narýsovat jasný základ reformované střední školy tam, kde již k vyjasnění stanovisek a k jejich sblížení došlo.

Soudobé vnitropolitické ovzduší v polovině 20. let však bylo pro přijetí hlubší středoškolské reformy značně nepříznivé. Ve všech oblastech společenského života převládala odpor a nechuť k hlubším změnám, silil odmítavý vztah ke všemu, co se bezprostředně po válce vyžadovalo. Státní správa tuto nechuť projevovala tím, že stále zřetelněji směřovala k tradičním řešením, nezřídka rakouským. Totožné tendence se projevovaly také v oblasti školské. Zákon o střední škole, sepsaný komisí již do podoby paragrafů i závěrečných ustanovení a doplněný poučenou a přehlednou důvodovou správou, nebyl parlamentu vůbec k jednání předložen. Státní správa tím nejen zklamala naděje těch, kteří doufali, že konečná úprava československé střední školy bude provedena v zákonné podobě, a tak nahradí staré zákony a ostatní normy rakouské, ale také odložila jako nepotřebné všechny podněty poválečných let, spjatých s vírou ve skutečně novou, moderní československou školu. Současně v roce 1925 došlo ke zrušení reformní komise ministerstva školství a další práce na reformě byly zastaveny. V době, kdy uzrával čas přejít po několikaletých diskusích k dalším činům,

převládla vzhledem k uvedeným skutečnostem tendence měnit dosavadní stav co nejméně. A tak pouze slova byla zasetá, nikoliv zrní, jak pravil básník.

Stav druhé poloviny dvacátých let dokumentuje druhá poválečná úprava středoškolských osnov, provedená výnosem ministerstva školství ze 17. června 1927. Tato „malá středoškolská reforma“ uváděná jako doklad vývoje středních škol v jubilejním desetiletí ČSR nevyřešila žádnou z otázek, které si reformní hnutí kladlo. Z provedených změn zřetelně vyplývá, že jejich charakter byl ovlivněn především pohledem správního úředníka.

Úpravou osnov z roku 1927 byla řečtina na gymnasiích přeložena do třídy páté, stejně tak francouzština na gymnasiích reálných. Tím bylo vyřešeno úřední sjednocení nižších stupňů gymnasia a reálného gymnasia. Drobné úpravy byly provedeny i na reálce, jejíž nižší stupeň byl i nadále totožný s reformním reálným gymnasiem. Vznikly tak dva společné čtyřleté základy na straně jedné pro gymnasium a reálné gymnasium, na straně druhé pro reálku a reformní reálné gymnasium. Tato změna nepříznivě ovlivnila osnovy pro reformní reálné gymnasium. Počet hodin latiny byl snížen téměř na polovinu, v nejvyšších dvou třídách byl zaveden další jazyk (mohla to být angličtina, italština nebo některý jazyk slovanský), a deskriptivní geometrie byla přesunuta do třídy V. a VI.

Uvedené změny nebyly příliš šťastné, spíše naopak, přinášely neblahé důsledky. Nejdůležitější problémy neřešily a přitom narušovaly dosavadní strukturu. Zejména se zhoršilo postavení onoho středoškolského typu, jenž byl ve svém názvu označen jako reformní — RRG. Podstatným snížením počtu hodin latiny byla oslabena příprava absolventů pro humanitní zaměření. Filosofické fakulty je odmítaly přijímat za své posluchače bez dodatečné zkoušky z latiny.¹² Vysoké školy technické neskřývaly nedůvěru k přesunu deskriptivní geometrie a rýsování do tříd nižších, což spolu se zvýšenými nároky jazykovými ve vyšších třídách vedlo k oslabení přípravy pro studium technické.

I když tento zásah do středního školství měl negativní důsledky, neutlumil další reformní snahy. Diskuse o pojetí a cílech středoškolské reformy byla znovu oživena roku 1929, kdy MŠ a NO uspořádalo další anketu o problémech školských oprav. Sama anketa nepřinesla v podstatě nic nového a vyzněla pro zachování dosavadního stavu. O tento závěr se přičinilo samo ministerstvo výběrem účastníků, zastávajících převážně totožná stanoviska. Souběžně s touto anketou se však objevily nové návrhy na úpravu střední školy; zvláště podnětný a podrobně propracovaný návrh byl podán Václavem Příhodou.

Návrh, který byl uveřejněn ve Školských reformách,¹³ vzbudil ve veřejnosti značný ohlas a zájem. Byl posléze vyzkoušen na některých měšťanských školách. I když nebyl v širším měřítku uskutečněn, rozvířil znovu základní otázky reformy a spolu s měnící se vnitropolitickou situací přispěl spolu s ostatními návrhy k postupnému prosazení společného základu na nižším stupni střední školy a ke sblížení se školou měšťanskou. Tak se na počátku let třicátých začínají postupně realizovat řešení navrhovaná již

¹² Věstník MŠaNO 1928, Výnos z 9. června, str. 223n.

¹³ Příhoda, Václav: Jednotná škola. Její možnosti dnes a zítra, Školské reformy 1928, č. 1.

v prvních poválečných letech a vystavená úřední nepřízni v druhé polovině let dvacátých.

Toto období pozitivních změn je spjato s působením ministra Ivana Dérera. Za jeho vlády byly znovu při ministerstvu ustaveny komise pro školskou reformu, které zahájily okamžitě činnost. Předsedou komise pro reformu školy národní byl jmenován docent Příhoda, předsedou komise pro reformu školy střední profesor Bydžovský. Již tato skutečnost ukazovala, že se provedení reformy věnuje vážné úsilí. Ještě v roce 1929 vypracovala a předložila středoškolská komise návrh na novou úpravu maturit. Na jaře 1930 byl zpracován návrh na úpravu nižší střední školy, který byl ministerským výnosem zaveden od počátku školního roku 1930/31 pro první třídy gymnasia a reálného gymnasia a pro první dvě třídy reformního reálného gymnasia a reálky. Provedená úprava přesunula latinu na gymnasiu a reálném gymnasiu a francouzštinu na reálce a reformním reálném gymnasiu z první třídy do třetí. Tím byl vytvořen společný dvouletý základ všech středoškolských typů, na něž pak navazovaly další dvě třídy nižšího stupně. Ty byly rozdílné pouze tím, že žáci gymnasia a reálného gymnasia měli od III. třídy latinu, žáci reálky a reformního reálného gymnasia ve stejném časovém rozsahu francouzštinu.

Vytvoření společného dvouletého základu současně znamenalo, že vedle mateřského jazyka měli žáci prvních dvou tříd pouze jeden cizí jazyk — němčinu. To přispělo k vyřešení problémů, s nimiž se střední škola při zahajování výuky dvou cizích jazyků v první třídě potýkala. Provedená změna znamenala také další sblížení školy měšťanské s nižšími třídami školy střední. Výnos o vzájemném vztahu obou těchto škol dokonce předcházal výnosu o zavedení úprav na nižším stupni střední školy.¹⁴

V roce 1932 předložila komise návrh úprav na vyšším stupni střední školy. Hned poté byly vytvořeny subkomise pro jednotlivé skupiny předmětů a začala rozsáhlá práce na zpracování nových osnov — vlastně prvních středoškolských osnov nového státu. Nové učební plány a nové osnovy vyšly již v květnu 1933 tiskem.¹⁵ Ministerský výnos ze 14. července 1933 pak ukládal školám zahájit výuku podle nových učebních plánů a osnov ve školním roce 1933/34 na gymnasiu a reálném gymnasiu ve třídách I. až IV., na reálce a reformním reálném gymnasiu ve třídách I.—V. Do čtyř let tak byla reforma provedena ve všech třídách středních škol.

Provedenými opravami bylo po patnácti letech dosaženo nutných změn ve vyučovacím a výchovném systému. Teprve zde můžeme vlastně mluvit o české střední škole, neboť až do reformy 1933 šlo stále jen o úpravy dílčí, výuka probíhala podle upravených osnov i mnohých zkušebních předpisů rakouských.

Srovnáme-li učební plány jednotlivých typů středních škol, ukáže se, že hlavní rozdíl zůstal mezi reálkou a ostatními středoškolskými typy, které zůstaly základem pro dělení ve vyšších třídách. Bohužel však ke škodě přestavby střední školy nebyla prosazena její zákonná úprava. Dotklo se to zejména nepříznivě reálky, neboť ministerský výnos nemohl změnit

¹⁴ Věstník MŠaNO 1930, str. 171. Výnos z 29. dubna podstatně zjednodušil přestup žáků měšťanských škol na školy střední.

¹⁵ Kádner, Otakar: Vývoj a dnešní soustava školství, Praha 1931, sv. II., str. 104.

dosud platné rakouské zemské zákony, podle nichž měla reálka pouze sedmileté trvání.

Otakar Kádner ve své práci *Vývoj a dnešní soustava školství* vyslovuje k provedené reformě značně kritické výhrady. Je samozřejmé, že pouhý ministerský výnos při zachování dosavadního zákonodárství možnosti reformy podstatně omezil. Nelze se však ztotožnit s profesorem Kádnerem tam, kde mluví o provedení reformy „s kvapem až nápadným“.¹⁵ Vlastní práce na reformě trvala tři roky, předcházelo jí mnoho let diskusí a konfrontace názorů, nepočítáme-li léta válečná i předválečná. I když ukvapenost ve školství napáchá snad více zla než v jiných oblastech a její důsledky se napravují obtížněji a zdlouhavěji, bylo spíše v tomto případě na místě — po řadě předchozích průtahů i možných průtahů dalších — být trochu netrpělivý.

Vlastní charakter reformy Kádner posuzuje jako málo originální, neboť podle jeho názoru jde v podstatě o starý návrh profesora Drtiny, který doporučoval dvouletý základ bez latiny, volbu mezi latinou a francouzštinou ve III. a IV. třídě a tři vyšší větve. Připomíná dále, že tento návrh byl kdysi jednohlasně zamítnut. Neuvádí však, že to bylo v roce 1918, kdy se velká většina shromážděných pedagogických pracovníků vyslovila pro společný čtyřletý, nelatinský. Toto řešení také navrhovala v poválečných diskusích většina hlasů, které o společný základ usilovaly.

Charakteristickým rysem reformy z počátku třicátých let je právě vytvoření společného základu všech středoškolských typů. Autoři reformy sami pokládali tento způsob řešení společného základu za kompromis. Ukazovali na výhodnost čtyřletého společného základu, který posouvá rozhodnutí o směru studia do období puberty, v níž se jasněji projevují individuální schopnosti a záliby žáka. V každém případě však již společný dvouletý základ, doprovázený usnadněním přestupu nadaných žáků škol měšťanských do školy střední, znamenal výrazný krok na cestě směrem k jednotné škole.

Kompromisní řešení středoškolské reformy bylo v mnohém podnětné. Přestup mezi třídami gymnasia a reálného gymnasia na straně jedné a reformního reálného gymnasia a reálky na straně druhé ve III. a IV. třídě byl možný na základě jediné diferenční zkoušky z latiny nebo francouzštiny. Problémy jazykové výuky, o nichž se nejvíce diskutovalo, se vyřešily zahajováním výuky dalšího jazyka vždy s dvouletým odstupem. Toto řešení je dokladem toho, že vycházelo z úsilí o vytvoření jednotné školy, současně však počítalo s určitou diferenciací.

Profesor Bydžovský, předseda komise pro reformu střední školy, uvádí ve své práci *Naše středoškolská reforma*¹⁶ důvody společenské, pedagogické, obecně kulturní i praktické, které potřebu jednotné školy dokládají. Současně připomíná, že jedním z pramenů myšlenky jednotné školy je požadavek, aby vzdělání středoškoláků nebylo řízeno příliš jednostranně. Ukazovalo se, že gymnasista má nedostatečné vzdělání ve vědění přírodním, realista nedostačující vzdělání humanistické. K tomu ještě Bydžovský dodává, že s tímto požadavkem kulturním se vynořil požadavek pedagogický, který předpokládal pěstovat v člověku pokud možno všechny lidské schopnosti.

¹⁶ Bydžovský, Bohumil: *Naše středoškolská reforma*, Praha 1937.

Máme-li hodnotit středoškolskou reformu z třicátých let, můžeme o ní říci, že uskutečnila vzhledem ke stavu názorů na reformu střední školy i vzhledem k podmínkám vrcholící hospodářské krize a blížícímu se fašistickému nebezpečí, maximum toho, co bylo možno vyřešit. Dokončit a uskutečnit dlouhá léta prosazovanou myšlenku jednotné školy pro mládež ve věku povinné školní docházky a jednotnou školu střední bylo možné až po porážce fašismu, v podmínkách lidově demokratického a socialistického Československa.

СТРЕМЛЕНИЕ К СОЗДАНИЮ ЕДИНОЙ СРЕДНЕЙ ШКОЛЫ В ПЕРИОД МЕЖДУ ДВУМЯ МИРОВЫМИ ВОЙНАМИ

В статье дается набросок истории этого стремления в период между двумя мировыми войнами. Автор статьи указывает на то, что такая идея возникла уже раньше, но в данное время в некотором отношении имеет несколько другой характер. Доказательством служат приводимые материалы 20-х и 30-х годов.

В период первой республики мы были свидетелями усилия создать т. наз. низшую ступень средней школы в качестве единой школы. Эту тенденцию можно видеть во всех предложениях относительно реформы средней школы того периода. Это отразилось как в предложении Общества чешских математиков и физиков или в предложении Клуба филологов, в предложении Машка, так и в предварительном законе о средней школе. Но дальше предложений дело не пошло. Только 30-ые годы становятся каким-то сдвигом. При министре школьного дела и народного просвещения Ивана Дерере движение за школьную реформу вновь приобретает силы и приносит свои позитивные результаты. В 1933 году проводится реформа средней школы и приносит собой обязательную двухлетнюю основу для всех типов тогдашних средних школ. В это же время происходит сближение с т. наз. тогдашней основной общеобразовательной школой.

Принимая во внимание то время и что оно могло принести в отношении единой средней школы, можно сказать, что это был максимум того, что могло быть сделано, так как буржуазная республика на больше была неспособна. Только в условиях народнодемократической и социалистической Чехословакии идея единой и обязательной школы для всей молодёжи могла быть вполне реализована.

DAS BESTREBEN UM EINE EINHEITLICHE MITTELSCHULE IN DER ZEIT ZWISCHEN DEM 1. UND 2. WELTKRIEG

Die Studie skizziert die Geschichte der Bestrebungen um eine einheitliche Mittelschule im Zeitraum zwischen den zwei Weltkriegen. Es wird darauf hingewiesen, wie dieser schon früher entstandene Gedanke in diesem Zeitraum eine andere Gestalt annimmt; dies wird durch konkretes Material aus den zwanziger und dreißiger Jahren belegt.

Für die Erste Republik ist die Bestrebung charakteristisch, die untere Mittelschule als einheitliche Schule zu gestalten. Diese Tendenz macht sich in allen Entwürfen bemerkbar, die die Reform der Mittelschule betreffen: sei es nun der Entwurf des Verbandes der tschechischen Mathematiker und Physiker, oder der Entwurf des Philologenklubs, oder der Entwurf Mašeks, oder der Gesetzentwurf über die Mittelschulen. Es blieb jedoch bei Entwürfen. Erst die dreißiger Jahre bringen einen bestimmten Fortschritt mit sich. Unter dem Minister für Schulwesen und nationale Kultur Ivan Dérer gewinnt die Reformbewegung wieder an Intensität und bringt positive Ergebnisse. Im Jahre 1933 wurde eine Reform der Mittelschulen durchgeführt; diese bringt eine einheitliche zweijährige gemeinsame Grundlage für alle Typen der damaligen Mittelschulen. Außerdem trägt diese Reform auch zur gegenseitigen Annäherung zwischen den Bürgerschulen und Mittelschulen bei.

Wenn wir diesen Zeitraum und die Ergebnisse betrachten, die in der Bestrebung um eine einheitliche Mittelschule erreicht wurden, müssen wir feststellen, daß diese Zeit das Maximum dessen brachte, was die bourgeoise Republik erlaubt hatte. Erst unter den Bedingungen der volksdemokratischen und sozialistischen Tschechoslowakei konnte der Gedanke der einheitlichen Schule für die schulpflichtige Jugend und der Gedanke der einheitlichen Mittelschule völlig realisiert werden.

